کەمپی سوپای میلی تەبزاوەی ئەنفالکراوان.. عەلی مەحمود محەمەد

کەمپی سوپای راهێنانی میلی تەپزاوە، بە ناوی گوندی تەبزاوەی449 ماڵەی 11 کم لە باشووری خۆرئاوای ناوەندی شاری کەرکوکەوە ناونراوە، گوندەکە لە ناوچەیەکی ستراتیژی گرنگدایە لەسەر ڕێگای حەویجە – تکریت، لە زۆر ناوچەی کوردستان بە هەمان ناوەوە چەندین گوندی دیکە هەیە، گوندی تەبزاوە لە ڕێکەوتی 20-5-1987 دوای 20 ڕۆژ ئاگادارکردنەوە، دوا ماڵەی گواسترانەوە، کە هەموویان کورد و کەمایەتییەکی شەش ماڵەی تورکمان بوون. دوای گواستنەوەی هاووڵاتییە کورد و تورکمانەکانی ناوچەکە، بە تایبەت دوای چۆڵکردنی سەربازگەکە بۆ کۆکردنەوەی ئەنفالکراوان تیایدا، ناوچەکە بووە بە ناوچەیەکی سەربازی، تەبزاوە بە یایچی، بە گوندەکانی دوبەك تەپە و کەیوان ….ئاوەدانیان تێدا نەما، جگە لە سەربازو چەکدار نەبێت.
سەربازگەی راهێنانی سوپای میلی تەبزاوە لە سەر ڕووبەری 122 دۆنم زەوی لە ساڵی 1979 دەست بە درووستکردنی کراوە، لە ساڵی 1980 تەواو کراوەو کراوەتە سەربازگەی راهێنانی سوپای میلی، لەو زەوییە 20 دۆنمی بە 22 هۆڵی گەورەی 25 بە 8 مەتری و ژوری دیکە تەرخان کرا، 102 دۆنمەکەی دیکەی کراوەتە گۆڕەپانی راهێنانی سەربازی بە سوپای میلی، راهێنانی سەربازی فەرمانبەران و قوتابیان و خەڵکانی دیکە لە ریزەکانی جەیشی شەعبی کە لە دوای دەستپێکردنی جەنگی ئێران- عێرق توێژێکی بەرینی خەڵك بە زۆر لە لایەن حکومەتەوە پەیوەست بوون پێوەی.

وەك ناوەندی کۆکەرەوەی ئەنفالکراوان

سەربازگەی تەبزاوە، وەك ناوەندی سەرەکی کۆکردنەوەی ئەنفالکراوان لە 7 پرۆسەی ئەنفال " یەك بە حەوت" و زیندانیانی هەڵەبجە بەکار هاتووە، ڕۆڵی ئاوشفیتزی جینەسایدی جولەکەی لە عێراق بینیوە بە پرۆسەی جینەسایدی ئەنفال، لێرەوە ئەنفالکراوان بەسەر سەربازگەکانی دیکە دابەشکراون" ئەنفالکراوان لە ڕۆژێکەوە بۆ مانگێك و زیاتریش لێرە ماونەتەوە".
تەپزاوە جگە لە ناوەندی کۆکەرەوە، هەروەها جێگای لێکۆڵینەوەو جیاکردنەوەو دابەشکردن بووە، بۆ دابەشکردن و ناردنی قوربانیان بۆ

سەربازگەکان و گۆڕە بە کۆمەڵەکان, ناوەندی سەرەکی دابەشکردنیش بووە لە بەشی زۆری حەوت پرۆسەی ئەنفال, لێرەوە قوربانیان نێردراون بۆ سەربازگەکانی”دوبس و نگرە سەلمان” و گۆڕە بە کۆمەڵەکان.
دواتر زیندانی دوبزیش بۆتە ناوەندی دابەشکردن بۆ نگرە سەلمان و تکریت, لەوێوە لە تکریتەوە ئەنفالکراوان نێردراون بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان, هەر چەندە پێم وایە زیندانی سەربازگەی دووبز هەر لقێکی زیندانی سەربازگەی دووبز بووە.

یەکەم گروپی ئەنفالکراوان کێ بوون هێنرانە تۆبزاوە؟

ژنێکی لە دایك بووی ساڵی 1955 ناوچەی گەرمیان, بۆ دادگای باڵای تاوانەکان دگێڕێتەوە, دەڵێت “ل□ گ□□□ خ□□کی گوندی محە بارام سوار ترێکتەر بووین بۆ چەچەماڵ, چوینە گوندی قرخ, لە گوندی قەرەتامور دەستگیرکراین, بارق پیاوە گەنجەکانی جیاکردەوە بە لێدان بردیانی, ژن و منداڵەکان چوار رۆژ لەوێ ماینەوە, پێنجەم رۆژ بە ئۆتۆمۆبیلی گەڵابە بردیانین بۆ بارەگای قائمقامیەتی چەچەماڵ, ئەو رۆژەی خۆپیشاندان کرا لە چەمچەماڵ” دەوترا 11 ی چوار خۆپیشاندان کراوە, هەندێك بەڵگەنامەم لایە بە پێی ئەوان بێت گوایە 12ی مانگ خۆپیشاندان کراوە”, هەر ئەو عەسرە بردمانیان بۆ سەربازگەی تۆبزاوە. ئێمە کە گەیشتینە تۆبزاوەو هۆڵەکان هەموو بەتاڵ بوون, ئێمە یەکەم گروپ بووین بردراین بۆ ئەوێ و کراینە ناو هۆڵە گەورە ساردو سڕەکانەوە, رۆژی دواتر پیاوە گەنجەکانی سلێمانی ئەوانەی کە لە گەڵ ئێمە بوون هێنایانیان بۆ سەربازگەکە, سێیەم شەو منداڵەکانیان لێمان جیاکردۆتەوە, دواتر گەڕاندیانیانەوە بۆ کەسوکارەکانیان, شەشەم رۆژ پیرو گەنجەکانیان لە یەکتر جیاکردۆتەوە بۆ سێ بەش, هەر ئەم ژنەو ئەوانەی لە گەڵیا بوونە هەمان رۆژ یەکەم گروپ بوونە نێردراون بۆ زیندانی سەربازگەی دووبز.

ئەنفالکراوان لە کوێوە هێنران ؟

زیندانی سەربازگەی تۆبزاوە, ناوەندی سەرەکی کۆکردنەوەی ئەنفالکراوان بووە, هەموو ئەنفالکراوانی پرۆسەی ئەنفالەکانی” یەك, دوو, چوار, پێنج, شەش, حەوت”یان بە گشتی بۆی هێناوە, زۆرینەی ئەنفالکراوانی پرۆسەی ئەنفالی سێ ش, جگە لە ئەنفالکراوانی ناوچەی داوێ بردراون بۆ زیندانی مەرکەز شەبابەکەی دووز.
جگە لە ئەنفالکراوانی ئەنفالی هەشت و کامپی سوپای میلی تکریت

“ئەنفالكراوانی داوەی گەرمیان”, و كۆمەڵێك لە ئەنفالكراوان راستەوخۆ بەردراوان بۆ گولەبارانكردن, وە ئەنفالكراوانی ناو زیندانێك لە نێوان دوبس و كەركوك, كە زیاتر لە 180 زیندانی تێدا بووە” بە وتەی ئەوان پێش ئەوانیش زیندانی ئەنفالی دیكە لەو زیندانە هەبوونە, دوای لەبوردنی گشتییەكە زیندە بەچاڵ كران, ئەوانی دیكە هەموو هێنراون بۆ سەربازگەی تۆبزاوە, لەرێ پەلەن و دابەش كراون, هەندێكیشیان یەكسەر لەرێ كوژراون یان مردوونە, وەك لە ئەنجامی پشكنینی گۆڕە بە كۆمەڵە هەڵدراوەكەی سەربازگەی تۆبزاواوەو ئەو وەفاتنامانەی كە بەردەستن دەردەكەوێت.
زیندانەكانی ئەرێ, لە تەوارییەكەی سلێمانی” ئەنفالی یەك, دوو, ئەنفالكراوانی هەڵەبجە”, كۆیە, تەق تەق, شوان, چەمچەماڵ” قادر كەرەم و باوە شاسواری سەنگاو, ناو سیمەكەی لەیلان و ئالیاوەو قەڕەتوو و فرقەی چوارقوڕنەو هەولێرو “سپیلك” ەوە هێنراون بۆی.

چۆن و كەی هێنران؟

قوربانیانی ئەنفالی یەك بەم شێوەیە باسی ناردنی خۆیان دەكەن بۆ سەربازگەی تۆبزاوە” خەڵكی سەیدەر لە رێكەوتی 5-3-1988 ئەنفالكران, بە دە ئۆتۆمبێل بردرانە ناحیەی بنگرد, لەوێوە بۆ چوارقوڕنە (بارەگای فرقەی 4), چوار رۆژ لەوێ مانەوە, دوای جیاكردنەوەی ژن و منداڵەكان لێیان, نێردراون بۆ هەولێر, 5 رۆژ لە هەولێر ماونەتەوە, شەوەكیش لە كەركوك, دوایی لە تەواری شاری سلێمانی نزیك دوو مانگ ماونەتەوە, لە گەڵە ئەنفالكراوانی پرسەی ئەنفالی دووی ناوچەی قەرەداغ, بە 22 ئۆتۆمبێل بەردراون بۆ سەربازگەی تۆبزاوە”.
“خەڵكی گوندی سەكانیانی ناوچەی پرسەی ئەنفالی یەك, چونەتە ئێران, لە گەڕانەوەیان لە سونە دەستگیركراون, “36 كەسیان روفاتیان لە حەزەر دۆزراونەتەوە” یەكسەر بە 3 ئیفای سەربازی بردراون بۆ شاری هەولێر, دوو رۆژ لە سەربازگەیەكی هەولێر بوونە, دواتر 28 رۆژ لە سەربازگەیەكی دیكە, بە پاس بردراون بۆ سەربازگەی تۆبزاوە, سێ رۆژ لە تۆبزاوە ماونەتەوە”.
یەكێكی دیكە لە زیندانیانی ئەنفالی یەك ئاوا چیرۆكی ناردنی خۆیان بۆ تۆبزاوا دەگێڕێتەوە” 20 كەس لە ئەشكەوتێك گیراون, چوار رۆژ لە گوندەكە زیندنیكراین, دوو شەو لە سەربازگەی سوسێ ماینەوە, چل رۆژ لە تەوارییەكەی شاری سلێمانی, دوایی نێردراین بۆ زیندانی سەربازگەی تۆبزاوە.
یەكێك دیكەی قوربانیانی ئەنفالی یەك دەڵێت” 32 كەس دەستگیركراین, حەفتەیەك لە گوندەكەیان زیندانی بوونە, لە سەربازگەی سوسێ شەوێك,

لە تەوارییەکەی شاری سلێمانیش پێنج شەو, لەکۆیینەوەیان لەگەڵ کراوە, دواتر لە پۆلیسی قەزای دوکان بە کەفالەت ئازاد کراون, دوای کەمتر لە مانگێك بانگ کراونەتەوە و جارێکی دیکە دەستگیر کراونەتەوە, دیسان نێردراونەتەوە بۆ سەربازگەی سوسێ, یەك کاتژمێر لەوێ ماونەتەوە, هەژدە ڕۆژیش لە تەوارییەکەی شاری سلێمانی, دواتر نێردراون بۆ زیندانی سەربازگەی تەبزاوە”.

هەرچی قوربانیانی ئەنفالی دووە, ئەوان نموونەی چیرۆکیان بەم شێوەیە دەگێڕنەوە بۆ دادگای باڵای تاوانەکان” پێش سەری مانگی چوار, جاش بۆ هاوولاتیانی سەوسەنانیان وتووە خۆتان رزگار بکەن, سوپا هێرش دەکەن و دەتان گرن”, لە کاتی ئۆپەراسیۆنی ئەنفال, منداڵ و ژنانیان ناردووە بۆ سلێمانی, بە مێگەلی مەڕەوە ویستویانە خۆیان دەربکەن, گەیشتنە تانجەرۆ, لەوێ دەستگیرکراون, بردراون بۆ تەوارییەکەی شاری سلێمانی…. لەوکاتە تەوارییەکە نزیك 500 کەسی لێبووە, ئەو ڕێکەوتە نزیك سەری مانگ بووە 31 ی سێ بە یەکی چوار بووە, خەڵکی دیکەش دەستگیرکرابوون, دوای هەژدە ڕۆژ مانەوەمان لە تەوارییەکە ئەوجا بردراین بۆ سەربازگەی تەبزاوە”.

لە گەرمیان سەرەتا, پێش دەستپێکی پرۆسەی ئەنفالی سێ, ئەنفالکراون نێردراون بۆ تەوارییەکەی سلێمانی واتا ئەمن, ئەم ئەنفالکراوە ئەوا چیرۆکی خۆیان بۆ دادگای باڵای تاوانەکان دەگێڕێتەوە” لە ڕێکەوتی 1988-4-5 لە قەزای کەلار دەستگیرکراون, تا ڕێکەوتی 10-4 لەوێ هێڵراونەتەوە, واتا دوو ڕۆژ پێش پرۆسەکە دەستگیر کراون, نێردراون بۆ تەواری شاری سلێمانی, هەموویان نزیك 180 کەس بوونە, لە ڕێکەوتی 23-4 بە پاس لە تەوارییەکەوە نێردراون بۆ سەربازگەی تەبزاوە”.

هەرچی ئەوانەی چواردەی چوار و دواتر دەستگیرکران لە پرۆسەی ئەنفالی سێ, نێردراون بۆ سەربازگەی قۆرەتوو, دواتر تاکو جەلەولا بردراون بە ئۆتۆمۆبێل بۆ ئەوەی بیان بەن روو لە باشوور, کۆپتەر لە ئاسمانەوە چاودێریانی کردووە, لە پڕ فەرمانیان بۆ هاتووە و گەڕاندویانیانەتەوە بۆ سەربازگەی قەلای قۆرەتوو, ئەوجا نێردراون بۆ سەربازگەی تەبزاوا, واتا حکومەت ویستی خۆی گۆڕیوە لەو ماوەیە.

لە ئەوانەی لە سنووری سەنگاو و قادر کەرەم دەستگیرکراون, یەك لەوان دەگێڕێتەوە” بە سوکایەتیکردن بە گەلەکەمان, لە لیواکەی چەمچەماڵ شەرواڵی ژن کرابووە چەنچی تراکتەرا, ئەوان تەنها 45 دەقە لە لیواکەی چەمچەماڵ راگرتراون, جارێکی دیکە سوپا ناونووسیانی کردەتەوە, لە چەمچەماڵ پێیانیان وتووە هەموو گولە باران دەکرێن, بە هەمان ئۆتۆمۆبێل دوای کەمتر لە کاتژمێرێك گواستراونەتەوە بۆ سەربازگەی تەبزاوا”.

لە چەمچەماڵ مەقەڕی لیوا و قایمقامییەت شوێنی کۆکردنەوەی خەڵك بوونە, لەوێوە هەندێ بردراون بۆ تەوارى شارى سلێمانى, دواتر بۆ سەربازگەی تۆبزاوە, زۆریش راستەوخۆ بردراون بۆ زیندانی سەربازگەی تۆبزاوە, یان لە چەمچەماڵەوە براون بۆ هەیئەی ئەمنی کەرکووك, لەوێوە بۆ سەربازگەی تۆبزاوە.

بەڵام هەرچی قوربانیانی ئەنفالی چوارە ئاوا قوربانیان چیرۆکی ناردنی خۆیان دەگێڕنەوە" شەوێك لە سەربازگەی سوسێ, شەوێکیش لە تەوارییەکەی سلێمانی, لەوێوە نەردراون بۆ سەربازگەی تۆبزاوە.

یەکێکی دیکە دەڵێت" لە ناحیەی تەق تەق رۆژێك ماونەتەوە, دواتر بۆ ئیفای سەربازی بردراون بۆ سەربازگەی تۆبزاوە, هەندێکی دی شەوێك لە دەواجنێکی ناحیەی تەق تەق ماونەتەوە, رۆژی دواتر بردراون بۆ سەربازگەی تۆبزاوە".

لە قۆناغی ئەنفالی چوار, ئەنفالکراوان لە تەوارییەکەی سلێمانی, چەمچەماڵ, تەق تەق و کۆیەو شوانەوە بۆ سەربازگەی تۆبزاوە بردراون.

هەرچی قۆناغەکانی پرۆسەی ئەنفالەکانی 5 و 6 و 7 ە, کە ماوەیەکی زۆری خایاند و کەمترین زیانی مرۆیی هەبوو, بەشێك لە ئەوانەی دەستگیرکران لە رێکەوتی 30-8 کە دەستگیرکراون, ژنانیان بردووە بۆ ناحیەی خەلیفان, پیاوەکان بۆ ئیفا یەکسەر بۆ سەربازگەی تۆبزاوە, منداڵەکانیان بردووە بۆ سەربازگەی سپیلك, بە هەمان ئۆتۆمبێل دوای دوو رۆژ بۆ ئەمنی هەولێر, دوای 3 رۆژ ئەوانیش بردراون بۆ سەربازگەی تۆبزاوە, بەمەش ئەوان لە رێکەوتی 4-9-1988 گەیشتونەتە سەربازگەی تۆبزاوە, دەڵێن 6 مانگ لە سەربازگەی تۆبزاوە ماینەوە, ماوە ماوە گروپێك زیندانیان دەبرد بۆ کوشتن, بە وتەی ئەمان بەت تا ئازاری 1989 لە سەربازگەی تۆبزاوە ماونەتەوە.

بەلام هەڵەبجەییەکان, ئەوەی لە سنوری سەقزو بانەوە گەڕاونەتەوە, دوای تەوارییەکەی سلێمانی, بردراون بۆ سەربازگەی تۆبزاوە, هەروەها ئەوانەی لە ناو شار سلێمانی دەستگیرکران, برانە ئەمنی بەرامبەر فیرقە, نزیك مانگێك لەوە ماونەتەوە, ژن و پیاویان جیا کردۆتەوە, دواتر گواستراونەتەوە بۆ سەربازگەی تۆبزاوە, لەوێ ژن و پیاویان لە یەکتر جیا کردۆتەوە, سەدو پەنجا کەس لە تۆبزاوە بووە, کاتی لێبوردنی گشتییەکە, لە 8-9 هێنراونەتەوە بۆ شاری سلێمانی لای حەسیب ساڵەح, لەوێوە بە عەربەت, ئەوجا ئازادکراون.

ئەنفالکراوان چۆن وەرگیراون

سابیر دوری بەرپرسی ئیستخباراتی عێراقی دەڵێت"ئیستخباراتی عەسکەری کەرتەکانی باکورو ڕۆژهەڵات دیلەکانی ئەنفالیان

وەرگرتووە. سابیر دووری لە درێژەی وتەکانیدا بە دادگای باڵای تاوانەکان دەڵێت"مەوزومەی ئیستخباراتی شیمالی ئەرکی وەرگرتنی خێزانە ئەنفالکراوەکانی لە ئەستۆ بوو, کە فەرحان سالەح موتڵەگ جبووری بەرپرسی بوو, ئەمان وەریان گرتوون و تەسلیم تەنزیم شیمالیان کردووە, سکرتاریەتی لیژنەی تەنزیمی شیمال کە بەرپرسەکەی تاهیر تەفیق عانی بووە وەریانی گرتووە.

خەڵك لە ڕێگەی سەربازو ئۆتۆمۆبیلی سەربازی, دەبردران بە مەوزومەی ئیستخباراتی عەسکەری لە شاری کەرکوك, دوای ئەوە ڕەوانی مەکتەبی تەنزیماتی شیمال دەکران, هەروەها فەرمان لە عەلی حەسەن مەجید و نزار خەزرەجی وەرگیراوە بە راپەڕاندنی ئۆپەراسیۆنی ئەنفال و چارەنووسی ئەنفالکراوان.

هەروەها پیاوە ئەنفالکراوەکان لە ئیستخباراتەوە نێردراون بۆ ئەمن, ئەوان وەریانیان گرتووە.

ئەوەی شایانی باسە, لە سەردەمی پرۆسەکانی ئەنفالدا مەوزومەی ئیستخباراتی شیمالی و شەرقی لە ئیستخباراتی گشتی دابڕان, خرانە سەر مەکتەب تەنزیم شیمال, لە ساڵی 1987 بۆ 1989 ئەوەی دەستگیر بکرابایا لە دائیرەی قانوونیەوە نا نێردرا بۆ مەحکەمەی تایبەت, بەڵکە ڕەوانەی مەکتەب تەنزیم شیمال دەکرا, ئەوان بڕیاریان لەسەر چارەنووسی گیراوەکان دەدا.

بەڵام ئەفسەرێکی پێشکەوتووی شوعبەی سێ دەڵێت"خەڵکەکە دابەش کراونەتە دوو بەشەوە, یەکەم چەکدارەکان" ئەوانەشی تۆمەتبار کراون یان چەکیان کەیوە کەیوەتەوە کە مستەشارو مەفرەزە خاسەکان تەسلیمیانیان کردەتەوە وەك پێشمەرگە " ئیستخباراتی فەیلەق راستەوخۆ دوای بەناو لێکۆڵینەوە لە گەڵیان کە نەبووە, ئیعدامیانیان کردووە, بە ناردنیان بۆ دادگا ......". بەشی دووەم خەڵکە سەقیلەکە,ئەوان نێردراون بۆ ئەمنی پارێزگاکان, بەڕێوەبەرایەتی ئەمنی پارێزگاکە مامەڵەی لە گەڵیان کردووە, زۆریان نێردراون بۆ سەربازگەی تۆبزاوە, عەلی حەسەن مەجید زۆر متمانەی بە ئەمن بووە, بۆیە ناردویانیەتی بۆ دائیرەی ئەمن".

ژمارەی زیندانییەکان

بە وتەی رائیدی ئەمن سەباح حەمدانی لە ئەمنی پارێزگای کەرکوك, کە بە وتەی خۆی بەشداری لە پێلەنکردنی ئەنفالکراوان و وەرگرتنی ئیفادەیان و ئامارکردنیان کردووەو مونەسقی نێوان زیندانی سەربازگەی تۆبزاوەو زیندانی سەربازگەی دووبزی ئەنفالکراوان بووە, بە وتەی ئەو ژمارەی ئەنفالکراوان نزیك 17000 کەسە. وەلێ جەعفەر موسەوی سەرۆکی دەستەی داواکاری گشتی دەڵێت, ژمارەی ئەو

ئەنفالكراوانەى بردراونەتە سەربازگەى تۆپزاوا بە 26000 كەس ديارى دەكات.

بەڵگەنامە نييە لەسەر كەى ژمارەى هاتن ودەرچوونى قوربانيان لە سەربازگەى تۆبزاوە, لەو بوارە تەنها يەك بەڵگەنامە تا ئێستا بەردەستە, بە پێى بەڵگەنامەيەكى بەڕێوەبەرايەتى ئەمنى سلێمانى ژمارە 25163ى رێكەوتى1988-10-29 بۆ بەڕێوەبەرى ئەمنى ناو نەبراوى ناوچەى ئۆتۆنۆمى ناردووە, دواى 53 رۆژ لە تەواو بوونى ئۆپەراسيۆنى ئەنفال, لە بەشێكيدا دەڵێت” 9030 كەس لە ئەنفالەكان كە لە لايەن ئەوانەوە دەستگير كراون, پێك دێن لە 2532 كەسى سەڵت و 1869 خيزان, نێردراون بۆ بارەگاى جەيشى شەعبى, مەبەستى سەربازگەى تۆبزاوەيە, ئەم ئامارە تەنها ئەوانە دەگرێتەوە لە تەوارييەكەى شارى سلێمانى و لقەكانى ديكە ئەمن لە پارێزگاى سلێمانى نێردراون بۆ سەربازگەى تۆبزاوە” بەڕێوەبەرى ئاسايشى هەرێمى باكور لە كەركووك = داواى ڕاپۆرتى پێشەوەچوونى كاروبارى دەكرد لە ئەمنى پارێزگاى سلێمانى، وەڵامەكەش كە “نهێنى و شەخسى و تەنها ئەو كەسەى بۆى نێردراوە بيكاتەوە” بەم شێوەيە دەست پێدەكات: “بە ناوى خواى بەخشندە و ميهرەبان: جەنابى بەڕێز بەڕێوەبەرى ئەمنى ناوچەى ئۆتۆنۆمى، ئاماژە بە گفتوگۆ تەلەفۆنييەكەمان، ئەو ئامارەى داواى دەكەن ئەمانەى خوارەوەيە …” “نۆ تێكدەرى تاوانبار لەگەڵ هەژدە كەس لە خێزانەكانيان ئيعدامكران، بە پێى فەرمانى مەكتەبى هەڤاڵ على حسن المجيد، نۆزدە كەسى تر ئيعدامكراون لە بەر ئەوەى لە ناوچە قەدەغەكراوەكاندا بينراون و بڕيارى ژمارە 4008ى 20ى حوزەيرانى 1987 يان پێشێل كردووە، چل و حەوت تێكدەرى تر حوكمى سێدارە دراون لە لايەن دادگاى شۆڕشەوە. لە كۆتاييشدا دێتە سەر ئەوەى كەوا ” 2532 كەس و 1869 خێزان كە سەرجەم ژمارەيان 9030 كەسە، لەوانەى كە لە ماوەى ئۆپەراسيۆنى ئەنفالى قارەماندا گيراون، نێردران بۆ كەمپى سوپاى ميللى لە پارێزگاى تەئميم (كەركووك), يان بە واتايەكى تر بۆ تۆپزاوا. ” نووسراوى ژمارە 25163 لە 29ى ئۆكتۆبەرى 1988دا، لە ئەمنى سلێمانييەوە بۆ ئەمنى ناوچەى ئۆتۆنۆمى .

هەروەها ئەم بەڵگەنامانەى خوارەوە, كە لە دادگا پشت راستكراوەتەوە, كەى ناوەكان 1031 ناوەو كە لە چوارچێوەى ژمارەكەى ئەمنى سلێمانى نييە, لە سەركردايەتى هێزەكانى پارێزگارى نەوت” بارق فەرماندەى بووە” اركان استخبارات -ژمارە 304 لە رێكەوتى 1988-4-12 بۆ بەڕێوەبەرايەتى ئەمنى كەركوك, بابەت ناردنى تێكدەران لە پاشكۆيدا 312 ناو هەيە, هەروەها ژمارە 284 يش لە رێكەوتى 10-4-1988 لەويشدا 30 ناو هەيە. وە ژمارە 295 لە رێكەوتى

نرسل مخەرب نەك انفسهم سلموا عوائل, هەیە ناو 151 , 1988-4-12 اليكم العوائل المرفقة والثين سلموا انفسهم الى القگاعات العسكرية فى 11-4-1988 نرجوا اتخاذ ما يلزم, هەرەها نووسراوی ژمارە 323 لە رێکەوتی 14-4-1988, 399 ناو پێك هاتووە, وە نووسراوێك بە ژمارە لە رێکەوتی 11-4-1988 لە 139 ناو پێك هاتووە, لە خوارەوە ناوەڕۆکەکەی دادەنێین.
“الكتاب صادر من قيادة حماية النفگ الاركان العامة للاستخبارات الى مديرية السليمانية مديرية امن جمجمال الموچوع ارسال اشخاص – موچوع ارسال الاشخاص نرسل اليكم الاشخاص مدرجة اسمائهم فى القائمة المرفقة والثى سلموا انفسهم الى قگعاتنا يوم 11-4-1988 بدون الهاربين و المتخلفين من الخدمة نرجوا اتخاذ ما يلزم بصددهم حسب توجية مكتب الشمال و اعلامنا الاستلام المرفقات 4 قائمة تتچمن 139 اسم”.
یەکێك لەم قوربانیانەی کە لەم نووسراوانە ناوی هاتووە, لە گەڵی بە کۆمەڵ گەڕاوەتەوە, دەڵێت هەندێکمان لە لای بارقەوە راستەوخۆ بردراین بۆ سەربازگەی خالید لە شاری کەرکوك, لەوێوە بۆ سەربازگەی تۆبزاوە کە نزیکی یەکترن.
هەروەها ڕاپۆرتی دەستنووسی ڕۆژانەی ژمارە 8280 لە 6ی مایسی 1988دا لە فەرماندەی فەیلەقی یەکەوە بۆ بارەگای ئۆپەراسیۆنەکانی سوپا نێردراوە تیایدا هاتووە” ڕاپۆرتەکی مەیدانیی ڕۆژانە کە لە لایەن فەیلەقی یەکەوە دەردەچوو، بۆ ڕۆژی 6ی مایس”چوارم رۆژی ئۆپەراسیۆنی ئەنفالی چوار” تێبینی ئەوەی داوە کە ئەوانەی ئەو ڕۆژە لە نزیك تەقتەق خۆیان بە دەستەوە داوە 60 پیاو، 129 ئافرەت و 396 منداڵ بوون، بێجگە لە 37 تەکدەر” کۆی گشتییان 622 کەسەو ئەم ژمارەیەش لە چوارچێوەی ژمارەکەی ئەمنی سلێمانی نییە.
ئەمەی باسمان کرد تەنها بەشێکن لەو ئەنفالکراوانەی لە بەڵگەنامەکاندا هاتووە ئەوانەی نێردراون بۆ سەربازگەی تۆبزاوە, ئەمە جگە لەوانەی لە ناو سیمەکەی لەیلان, قۆڕەتوو, کۆیە, تەق تەق و شوان و گوندی جەلەمەردو بناری خاڵ خالان و ئەنفالی پێنج و شەش و حەوت و شاری هەڵەبجە” زەربەیان”و دەوروبەرو گەڕاوەکانی ئێران......
هیچیان بەشێك نین لەو ژمارەیەی ئەمنی سلێمانی داویەتی, هەروەها تا ئێستا ئەم ئامارانەی باسیان دەکەین, ئەنفالی 8 و ئەنفالکراوانی سەربازگەی تکریت ناگرێتەوە, کە ئەوانیش بەشێکن لە کۆی ئەنفالکراوانی کوردستان.

تۆمارکردن

ئەوانەی بە سواری ئیقای سەربازی و کۆستەرو … دەهێنران, بە تایبەت

لە كاتی قۆناغەكانی ئەنفالی 3 و 4, چونكە قوربانیانی ئەنفالی یەك و دووش, لە نێوان ئەو دوو قۆناغە گواستراونەتەوە بۆ سەربازگەی تۆبزاوە. هەر ئۆتۆمۆبێلەكان دەگەیشتن, بە خێرایی و راكێشان ئەنفالكراوان دادەگرتران, دەست دەكرا بە رێكخستنیان بە گروپ گروپ, دواتر پیاوانی ئەمن دەستیان دەكرد بە ناو نووسینیان, پێش ئەوەی بیان بەن بۆ هۆڵەكان كاری خۆیان تەواو دەكرد, لە كاتی زۆر قەرەباڵغی بەندگەو گۆڕەپانی راهێنانەكەش بەكار دەهێنران.
كە ئەنفالكراوان ناو نووس كراون, زانیارییەكانیان لێ وەرگیراوەو پۆلێن كراون, بە پێی رێنماییەكان, ئەو جا بە پاڵ بە خێرایی خراونەتە ناو یەكێك لە هۆڵە گەورەكانی سەربازگەكەوە.
ئەو پرسیارانەی كە لە زیندانییەكان دەكرا, ناوی سیانی, ناوی سیانی دایك, ساڵی لە دایك بوون, ناو و ژمارەی خوشك و براو منداڵەكان, ساڵی هاوسەرگیری,, پیشەو شوێنی نیشتەجێ بوون.
بە پیاوان پرسیاری پێشمەرگایەتی و لایەنی سیاسی و بەشداریكردن لە شۆڕیشیان لێیان پرسیووە, ئەوانەی چەكیان لە گەڵیان تەسلیم كردەتەوە, هەموو بە پێشمەرگە درابوونە قەڵەم. هەندێك جار پرسیاری دراوسێ و خزمی شاریشیان لێ كردوون.
محەمود مستەفا رەسول دەڵێت”ناوی سیانی, كار, خێڵكی كام دەهاتی, چەند منداڵت هەیە و لە كوێن؟, ئەم پرسیارانە دەكران لە تۆبزاوە. پرۆسەی پۆلێنكاری لە تۆبزاوە زۆر هەڕەمەكی بووە, بە خێرایی و بە بنەما بووە, چارەنووسی ئەو خەڵكە لە لایەن ئەو ئەفسەرانەوە دیاریكراوە كە لێكۆڵینەوەیان لە گەڵیان كردوون “, ئەوان چارەنووسی خەڵكەكەیان زانیووە, هەر لەوە بە هەندێكیان وتووە بە مەرگ دەڕۆن.

جیاكردنەوەو پۆلێنكردن
بە پێی زانیارییەكان ئەوانەی پۆلێنی ئەنفالكراوان یان كردووە لە سەربازگەی تۆبزاوە, سەر بە ئەمنی پارێزگای كەركووك بوونە. سەرەتا چەند رۆژێك لە سەربازگەی تۆبزاوە ئەنفالكراوان لە یەكتر جیا نەكراونەتەوە, ژن و پیاو و منداڵ و گەنج لەو هۆڵە گەورانەی تۆبزاوە پێكەوە بوونە, دواتر دەستكراوە بە جیاكردنەوەی زیندانیان و پۆلێن كردنیان, دابەش چوار بەش كراون, ژنانی پیر, پیاوانی پیر, پیاوانی 15-50 ساڵی, ژن و منداڵ, ژنانی بە منداڵی گەنج و كچانی گەنجیش لە هەندێك حالەت جیاكراونەتەوە بەڵام زۆرجار لەگەڵ ژن و منداڵەكاندا بوونە.
لە پرۆسەی پۆلێن كردندا نێرینەی 15 بۆ 50 ساڵی, مامەڵەی تایبەتییان لە گەڵدا كراوە, هەر لە كاتی جیاكردنەوەدا بڕیاری

مەرگیان ئامادە بووە بە دوو دەی, بە پێی زانیارییەکان بە منداڵان کەم ریك کەوتووە منداڵێك لە پانزە ساڵ و بە سەرەوە بووبێت لەو پەلەنە رزگاری بوو بێت, بەڵام کەمترەکان زۆر جار تەکەڵی گەورەکان کراون, هەرچەندە زۆرینەی ئەوانەشی رزگاریان بووە لە ژن و منداڵەکان دواتر هەمان چارەنووسیان هەبووە لە گەڵێ بە کەمەڵەکان خۆیان بینیوەتەوە.

هەندێك لە ئەنفالکراوان لە دانپێنانەکانیان بە دادگای باڵای تاوانەکان دەڵێن "لە 12 ساڵی بە سەرەوە منداڵەکانیان برد نەگەڕانەوە, دەستیان لە پشتەوە بەسترایەوە, پێشتر پیاوەکانیان بردبوو, گومان لە تەقە بوو هەر لەناو تەبزاوە".

یەکی دیکە دەڵێت"13 ساڵ بووە کردویانەتە ناو گەورەکان, دایکی بە گریان وەری گرتەتەوەو هێناویەتەوە, واتە ئەوانەی ئاماریان کردووە, لە خاوەند بەیارەکان دەرەقتر بوونە" زۆربەی گەڵێ بە کەمەڵە دەزراوەکان ژن و منداڵەن, کەواتە ئەوانیش رزگاریان نەبووە لە جیاکردنەوەکان.

پەلەنکردن بە پێی ناسنامەی باری کەسی نەبووە, بەڵکە هەڕەمەکی بە پێی مەزندە بووە, دەشیا گەورەتر بەڵام بچووك و منداڵ خۆی نواندبێت نەبردرابێت, یان بچووکتر بووبێت گەورە خۆی نیشان دابێت بردرابێت لەگەڵ پیاوەکان.

محەمەد حەمە فەرەج لە دایك بووی ساڵی 1949 خەڵکی سەوسەنانی ناوچەی قەرەداغ دەڵێ, تەسکەرەم پێ نەبوو,"ئەوکات 39 ساڵ بووە " سەرو ریشم سپی ببوو, ئەفسەرەکە وتی بچەرە ناو پیرەکان, منیش زۆر هەوڵمدا نەمخەنە ناو پیرەکان, یەکێ لە ئەفسەرەکان پێ وتم بەخوا گەنجەکان یەکی ناگەڕێنەوە, لەو کاتەدا ئەوانەی ئاماریان کردووە, بەیاری لەناو دانیانیان زانیووە, هەر لە سەرەتاوە پێیانیان وتووە ئێوە موخەربین دەتان کوژین, تەنانەت لە چەمچەماڵ پێیانیان وتووە هەموو گولەباران دەکرێن.

لە سەرەتاوە ویستوویانە منداڵەکانیش بە تەنها دابنێن و جیایان بکەنەوە, شەوێك بە ماوەی نزیك شەش کاتژمێر منداڵە ساواکانیان لە دایکەکان جیا دەکەنەوە, ئەو شەوە وەك دەڵێن لە بەر گریان و قیژەو فیزاح حەوت تەبەقەی ئاسمان رادەچڵەکێت, دوایی دەیان گەڕێننەوە, نازانرێت نیازی چییان هەبووە.

تەنانەت ئەوانەشی لە ئامارەکەی 1987-10-17 بەشداریان کردووە, لەکاتی دەستگیرکردنیان بە رێکەوت لە مردن رزگاریان نەبوو, خاوەر قادر سەبارەت بە سەربازگەی تەبزاوە دەگێڕێتەوە دەڵێت" منداڵێی دوو سێ ساڵیان لە دایکی سەندووە داویان بە زەویداو کوشتویانە. پاشان کەوتوونەتە گیان ژنەکان. کوڕەکە پانزە ساڵانەکەی خۆی بینیوە لە

گەڵ پیاوەکان سەنگاودا گرتبوویان و بۆ ئەوێ هینابویان. کەش و هەوا باو بۆران دەبێت. دوای ماوەیەك گوێبیستی تەقەکردنەکان دەبێت"، خاوەر ئەوە دواجاری دەبێت کوڕەکەی ببینێت، ئیتر ببەای ببێ نایبینێتەوە.

ئەشکەنجەدان

لە سەربازگەی تەبزاوە, لێدان هەر لە گەیشتنە ناو سەربازگەکەوە تا دەرچوون لێی هەبوو, تەنانەت لە کاتی هێناندا ژنانیان بە لێدان لە ئیڤاکان داگرتووە, پیاوانیش هەمیشە لێدانیان لەسەر بوو, لە دابەزاندنیان لە ناو ئیڤاکانەوە بۆ سوارکردنیان بە روتی و دەست و چاو بەستراوی دوو دوو بۆ ناو ئەتەمەبیلە داخراوە سەوزەکان, هەموو بە لێدان و پاڵ نان بووە, پیاوە گەنجەکان ئەو چەند رۆژەی لە وێ بوونە, بە لێدان ئاو و سەمونیان نەداوە پێیان, وە نەیانیان بردووە بۆ سەر ئاو, ئەوە ئەگەر یەکێك بەرگەکی رەنگ و شێوە گوماناوی بە ئەوان لە بەر بوایە و ریشی هەبوایە زیاتر دەکەوتە بەر ئەشکەنجە.
بە وتەی زیندانییەکان, لە تەبزاوە لێدان هەبووە, فەلاقە کردن و بەستنەوە بە پانکە و داخکردن و شەق وەشاندن, لە هۆڵێکی تایبەت زیندانییە پیاوەکان لێیان دەدرا, پیاوە گەنجەکان روت کراونەتەوە, تەنانەت بە روتی و دەست و چاو بەستراوی, لە بەر سەرمای بەیانی زوو دوو دوو پێکەوە بردراون بۆ کوشتن, لەو کاتە بە پێلاو تەنها شۆرت لە پێیان بووە خراونەتە ناو ئەتەمەبیلە داخراوەکانەوە.
بەو سەرمایە جل و بەرگی پیاوانیان داکەندووە, بە دەرپێیەك کورتەوە, ئاویان کردووەتە ژێریان لە ناو هۆڵە ساردە بە پەنجەرەکان, لە خەڵك دراوە بە کێبڵ, بە تایبەت گەنجان ئەو کاتانەی بردویانیانە بۆ سەر ئاو, هەروەها سەری گەنجەکانیان سفر کردووە. ناسنامە, پارە, سەعات, شانە, ئاوێنە, تەزبێح, مووکێش,….چی لە گیرفانیان بووە لێیانیان سەندووە. زیندانییە پیرو ژنەکان بە چاوی خۆیان ئەشکەنجەدانی گەنجە پیاوەکانیان بینیوە, تەنانەت لە پیرەکانیشیان داوە.

بارودۆخی ژیان

لە سەربازگەی تەبزاوە, بارودۆخی ژیان زۆر سەخت بووە, دوای ئامارکردن, زیندانییەکان بە پاڵ و لێدان کراونەتە ناو هۆڵە گەورە ساردو سڕە تاریکە شێدارەکانەوە, گڵۆپ لەناو هۆڵەکان نەبووە, دەڵێن روناکیمان نەبینی تەنها لەو کاتەی دەچووینە سەر ئاو, خواردنی خراپ تەنها سەمونە رەقێك بووە رۆژانە, زەوییەکەی پیس و

شێدار, بێ بان و بن و پانکەش بە خێرایی بەردەوام پێ کراوە, بایە ساردەکە لە زەوی□ تەڕەکەی دەدا زیاتر ساردی کردووە, لە گەرما پانکە نەبووە لە سەرما پێیان کردووە, پێ کردنی پانکە لەو سەرمایە بەشێك بووە لە سزا دان.

جار جارە چای و سەمونیان داوە پێیان, هەندێك جاریش شۆربایەك پیس زۆر جار نیسك بووە, پاشماوەی قزعەی سەربازی, یان شلەیەکی چەور, لە برسان پارچە سەمونیان لە دەرەوە کۆکردۆتەوە, شیر نەبووە بۆ منداڵ بۆیە بەردەوام لە برسان گریاون, دەست بە ئاو گەیاندن لە ناو هۆڵەکان بووە لە سەرەتا, لە ژورەوە دەستیان بە ئاو گەیاندووە, میزوو پیسایان کردۆتە ناو قوتی و سەر چەمنەتۆکە, یان لە دەرگاوە کردویانەتە دەرەوە, یاخود بە کۆمەڵ یان گروپ گروپ رۆژانە دووجار بردراون بۆ ئاودەستەکان, لە ژێر چاودێری و هەندێك جار بە لێدان , کە سەربازگەکە 3 کۆمەڵە ئاودەستی تێدا بووە, هەر کۆمەڵەی 17 ئاودەست بووە, بەڵام زیندانیان لە تۆبزاوە, کێشەی تێنویەتیان وەك سەربازگەی نگرە سەلمان نەبووە.

یەکێك لەو گەنجە کەمانەی کە لە تۆپزاوا ڕزگاریان بوو, ئاوا باسی خواردنەکەیان دەکات:"چاکتر وایە هەر باسی نەکەین، تۆ ئەگەر برسیت نەبوایە قەت نەتدەخوارد، جۆرە شۆربایەك بوو تەنها لەگەڵ ئێسقانی ڕووتداو ڕۆنێکی زۆری بە سەرەوە بوو و هەموو کەس نەخۆش کەوتن". زۆربەی گیراوەکانی تۆپزاوا ئەمەشیان دەست نەدەکەوت بەڵکو ڕۆژانە هەرکەسە و دوو سەموونی بچووکی کۆنی وشکهەڵاتوویان دەدانێ لەگەڵ تۆزێك ئاودا. هەندێکیش خواردنی هەر بەرنەدەکەوت., زۆرینەیان تەنها باسی سەموونە رەقەکە دەکەن رۆژانە پێیان دراوە

لە سەربازگەی تۆبزاوە لە گەیشتنیانەوە تا ناردنیان, بەتایبەت ئەوانەی بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان لە ئۆتۆمۆبیلی داخراودا نێردراون مردن زۆر هەبووە, هەروەها منداڵ بوونیش لە ئاودەست و ناو هۆڵەکان لە کاتی گواستنەوەدا هەبووە.

ئەنفالکراوان ئەو چەند رۆژەی لە سەربازگەی تۆبزاوە بوونە, کێشەی نوێژکردن و راپەڕاندنی سرووتە ئاینییەکانیان هەبووە, بە تایبەت لە مانگی رەمەزاندا کە هیچ خواردنێکیان نەداوە پێیان.

هەروەها بەهۆی قەرەباڵغییەوە ئەو هۆڵە گەورانە کە پانتاییان نزیك 400 مەتر بووە , زۆریان لە پیاوان کردووە شەو تا بەیانی دەستەو ئەژنۆ لە سەر چیچکان دانیشن و هەر کەسێ بیویستایە هەڵبسێتە سەر پێ دارکاری کراوە لە لایەن حەرەسەکانەوە, بەهۆی نە خەوی و دانیشتن لەسەر چوچکان زۆریان لە بەر پیری و بە هۆی بێهێزییەوە لە هۆشی خۆیان چوونە.

رەوانە کردن

سەربازگەی تۆبزاوە شوێنی کۆکردنەوەو ئامادەکردنی ئەنفالکراوان بووە بۆ زیندان و جێگاکانی دیکە, زیندانیانی تۆبزاوە زۆرینەیان لە رۆژێك بۆ سێ و چوار رۆژ لەوێ ماونەتەوە, هەندێکی کەمیش زیاتر, سەرەتا ژن و پیاوە پیرەکانی سەرووی پەنجا ساڵیان بۆ نگرە سەلمان ناردووە, دوای سێ رۆژ لە ئاوەدانکردنەوەی تۆبزاوە, یەکەم وەجبەی زیندان نێردراوە بۆ زیندانی نگرە سەلمان.

بە هەمان شێوە ژن و منداڵیش نێردراون بۆ سەربازگەی دوبس, کوڕە پیاوە گەنجەکانیش بە ئۆتۆمۆبیلی داخراو نێردراون بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان.

بە پێی شوێنەواری قوربانیانی ناو گۆڕە بە کۆمەڵەکانی تەل شێخی□ و وتەی تەیمور رزگاربووی گۆڕە بە کۆمەڵەکان, بەشێك لە قوربانیان راستەوخۆ لە تۆبزاوەوە بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان نێردراون, بە پێی بەرگەکانی بەریان لە وەرزی سەرمای ئەو ساڵە واتا ناوەڕاستی مانگی چوار بۆ ناوەڕاستی مانگی پێنج نێردراون بۆ گۆڕە بە کۆمەڵەکان, هەروەها بە پێی وتەی شایەدحاڵەکانی نگرە سەلمانی ئەنفالی چوار, ژن و منداڵیان لە رێگا بینیوە لە کاتی بردنی ئەوان بۆ زیندانی سەربازگەی نگرە سەلمان, نەزانراوە بۆ کۆێ دەبردرێن.

لە ناو ئەنفالکراوان زیندانیانیش هەبووە لە تۆبزاوە ماوەتەوە تا لێبوردنەکە . هەرچی ئەنفالکراوانی کیمیابارای شاری هەڵەبجەیە ئەوان لە یەکتر جیا نەکراونەتەوە, هەموویان پێکەوە نێردراون بۆ زیندانی سەربازگەی نگرە سەلمان.

عوزێر یەکێك لە دەربازبووانی گۆڕە بە کۆمەڵەکانە بەم شێوەیە کاتی رەوانە کردنی خۆیان دەگێڕێتەوە" تەماشای کردبوو هەر پیاوە و بە زنجیرە ژمارەیەکی دراوەتێ و ژمارەکەی ئەم 375 بوو، ئەوان هەر کە ناوەکانیان بانگ دەکرا دەس بەجێ لە قاوشەکە دەبرانە دەرەوە و هەشت هەشت کۆمەڵیان دەکردن. بە جووتە بە یەکەوە کەلەپچە کرابوون و پێڵاوەکانیشیان بردن، گەلێ جار پیاوەکان چاویشیان ب□استراوەتەوە و بە پێی قسەی هەندێ کەسیش جلوبەرگیان لەبەردا نەهێشتوون و تەنها دەرپێیان لە پێدا ماوە. دواجار خستوونیانە ئەو ئۆتۆمبیلە شوومە بێ پەنجەرانەوە کە بە ڕەنگی سپی یان سەوز بۆیە کرابوون، وایش باسدەکرێن کە پاس، ئەمبوڵانس یان بارھەڵگری داخراو بوون.

ئەم ئۆتۆمۆبیلانە ئەوەندە پڕ کراون, هاوکات بە هۆی داخراوی تەنگە نەفەس بوونە, ئەو چەند کاتژمێرەیان وەك ناو گۆڕە بە کۆمەڵەکان بووە بۆ ژن و منداڵەکان, زۆر لە منداڵەکان پێش گەیشتنیان بۆ ناو گۆڕە بە کۆمەڵەکان لە رێگا مردوونە.

گۆڕی بە کۆمەڵ

تا ئێستا سەربازگەی تۆبزاوا یەك گۆڕی بە کۆمەڵ دۆزراوەتەوە, کە لە نێوان 80 بۆ 81 روفاتی تێدا بووە " بە وتەی وەزارەتی شەهیدان و ئەنفالکراوانی سەر بە حکومەتی هەرێمی کوردستان 81 روفاتە, وەلێبە پێی ژمارەی گۆڕەکان 80 گۆڕە”, بەشێك لە روفاتەکان شوێنەواری گولە بە جەستەیانەوەیە, پێی دەچێت کۆمەڵکوژی پیاوە گەنجەکان لێرەوە دەستی پێکردبێت. ێشتا پشکنینی ورد بۆ دۆزینەوەی شوێنەواری هەموو گۆڕە بە کۆمەڵەکان لە سەربازگە 122 دۆنمی□کەی تۆبزاوە نەکراوە.

نەخۆشی

هۆڵەکانی سەربازگەی تۆبزاوە جگە لەوەی چەمنتۆیەکی رەق و تەق بووە, هاوکات پیسیش بوون, ناو هۆڵەکان وەك زبڵدانێکی بۆگەن وا بووە, تەنانەت زیندانییەکان پیساییەکانیشیان زۆربەی کاتەکان لە هۆڵەکان کردووە, چونکە دەرگایان لێ داخراوە لێیانیان نەکردۆتەوە, بە هۆی سك چوونیشەوە زیاتر هەراسان بوونە, زەوی□کە تەڕ بووە, زیندانییەکان لە سەر زەویە رەقە ساردە تەڕە خەوتوونە بە برسێتی و سەرما, نەبوونی بان و بن, هاوکات پانکەکان وەك سزا بەو سەرمایە هەڵکراون و پەنجەرەکانیش شوشەیان پێوە نەبووە, زۆربەی زیندانییەکان جل و بەرگی پێویستیان لەبەر نەبووە, کۆکە و سك چوون و تیفۆئید و گرانەتا لەناو زیندانییەکان بڵاو بۆتەوە, لە مانگی دوان□ز□ی سا□□ی رابردووەوە”1987″ەوە, گرانەتاو تیفۆئید لە ناوچەکانی ئەنفالی سێ و چوار بە بەربڵاوی بڵاو ببوەوە, بەهۆی نەبوونی چارەسەرەوە بەردەوامی هەبوو, وێڕای ئەم هەموو نەخۆشییە پزیشك و چارەسەریش نەبووە, تەنها لە هەندێك حالەتدا کە ئەوانیش زۆریان مردوونە.

دەستدرێژی سێکسی

هەرچەندە زیندانیان ماوەیەك کەم لە سەربازگەی تۆبزاوە ماونەتەوە, بەڵام لەو ماوە کەمەشدا کچان و ژنان بێ بەری نەبوونە لە پەلاماری سێکسی, هەندێك دەڵێن کچە جوانەکانیان جیا کردۆتەوەو بردوویانەو ئیتر نەبینراونەتەوە, زۆر شایەدحاڵ هەبوونە شایەدییان داوە لەسەر ئەوەی پەلاماردانی سێکسی هەبووە لە زیندانی سەربازگەی تۆبزاوە.

بۆ نەدۆزرانەوە

لە دوای روخانی سەدام, دەکرا هەیکەلی بەڕێوەبەری ئەم کەمپانەی راگرتن و ناردنی ئەنفالکراوان ئاشکرا بکرابانایا, لە کاتێکدا سەربازگەی تۆبزاوە و دووبز لە ژێر دەسەڵاتی ئەمنی شاری کەرکووکدا

بوونە, لە پێشوازیەوە بۆ ناردن و بەڕێوەبردن.
دەڵێن سەربازگەی تۆبزاوە بۆ چەی ئابلوقە دراوەو چاودێری توندو تەڵ کراوە, کەس لەو پرۆسەیە هەڵنەهاتووە, بەڵام هیچکام لەوانە نەدۆزراونەوە.
حەرەسەکان بەرگی مەدەنی لە بەریان بووەو پێی دەچوو ئەمن بوبێتن, چونکە سەربازگەکە ئەمنی پارێزگای کەرکووك بەڕێوەی بردووە, هەندێك جێیشی شەعبی لە تورکمانەکانی ناوچەکە لەوێ بوونە, بەڵام زوو لایانیان داوە. تا ئێستا بەرپرسانی ئەم کامپانە, هەیکەلی بەڕێوەبردنی نەدۆزراونەتەوە.
ئەمە پرسیارێکی شەرمەزاری کەر بوو, کاتێك لە پرسەی دادگایی ئەنفالدا, هەردوو تاوانبار حوسەین رەشید و سەدام حوسەین باسی ئەوەیان کرد, ئەم حەجاجە هەر ناوی دووبارە دەبیتەوە, مەعقولە بەم هەموو پارە و کات و دەسەڵاتەوە نەزانرا کێیەو تا ئێستا نەدۆزرایەوە؟, مەعقولە بەڕێوەبەری سەربازگەی تۆبزاوەو نگرە سەلمان نەدۆزرانەوە؟. ئایا مەعقولە حکومەتی عێراق و کوردستان.

سەرچاوەکان:

- ئاوشفیتز تۆبزاوە دالیا عومەر 2015 کەرکوك چاپخانەی کارۆ
- هەڵەبجەییەکانیش ئەنفالکران گوڵاڵەی گەرمیان چاپخانەی کارۆ 2024
- سی دی دۆسیەی ئامادەکراوی ئەنفال لە لایەن دادگای باڵای تاوانەکانەوە.
- محکمة الانفال اعداد ریکار مزوری بمساعدة محامی ایاد کاکەیی
- بەرنامەی بێگەنامەیی خەم لەوە بووم , تەلەفزیۆنی ئازادی,کەناڵی گەرمیان
- جینۆساید لە عێراقدا ..پەلاماری ئەنفال بۆ سەر کورد – هیومان ڕایتس وۆچ/ میدڵ ئیست وۆچ چاپی سێیەم 2013 چاپخانەی کەماڵ – وەرگێڕان لە ئینگلیزییەوە محەمەد حەمە ساڵەح تۆفیق
- لە تاوانی ئەنفالدا: ژنێك ویستی بمرێ,کەچی ژیا! – دلێر کەریم ڕێگای کوردستان ژمارەی تایبەت 2023-4-11